ԵՒՐՈՊԱ

Քաղաքական Լուրք

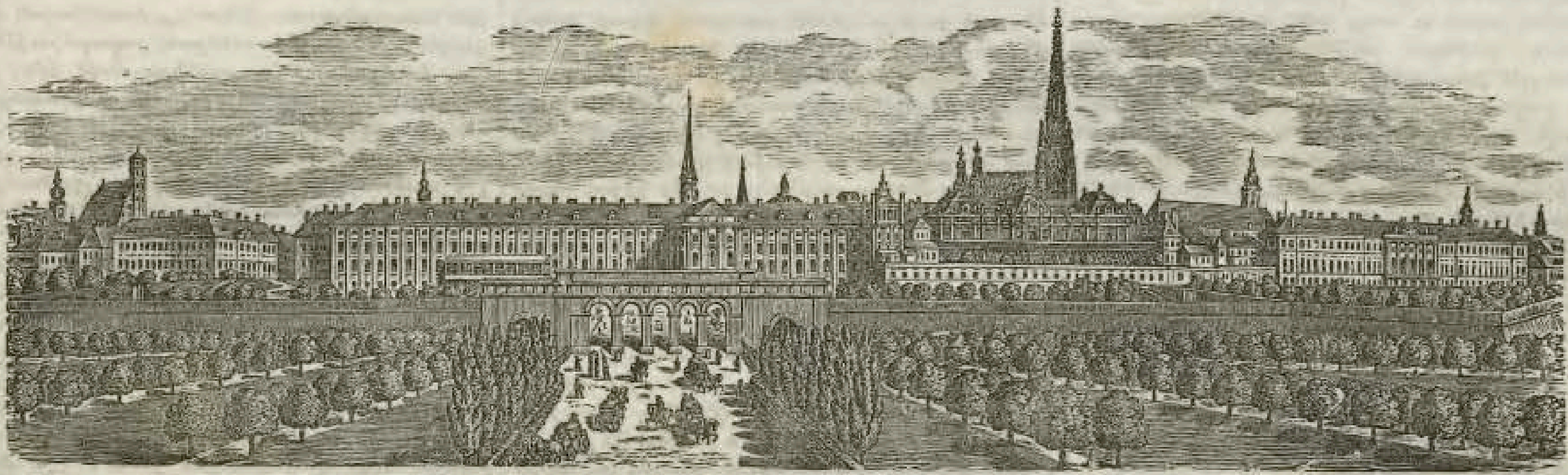

Թիւ 2 — 11 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ (30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1847) — 1848

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂՂԻԱ. Թագաւորին հրամանագրութիւնը։ Խորհրդոյ անդամները բանալու առթիւ բրած խօսակցութիւնը։ Ալճերիոյ աստանաւոր ... դէմ եղած գործառնութիւնները։ Ալճերիոյ լուրեր։

ԱՆԳՂԻԱ. Բողոքական եպիսկոպոսներուն կառավարութեան դրած եպիսկոպոսի մը դէմ հակառակը։ Մարդասպանութիւն։

ՍՊԱՆԻԱ. Խորհրդարանին մէջ պատահած վիճաբանութիւնները։ Պատերազմները։

ԲԱՒԱՐԻԱ. Նոր Կեսարին հրովարտակը։

ՀՌՈՄԷԱՅ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ. Քանի մը պաշտօնեաներու փոփոխութիւն։

ՊՐՈՒՍԻԱ. Պոզնանիայի մէջ եկեղեցական ընկերութեան պատժուիլը։

ՌՈՒՍԻԱ. Ժամանակի գործեր։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ. Պրուսիա. Հիւսիսային ազդ։

ՀԵԼՎԵՏԻԱՑՈՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ. Դաշնակցութեան մէջ նոր կարգաւորութիւն։

ՊՈՐՏՈՒԳԱԼ. Նորոգ գեղին ... ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. Տիւզեան Յակոբ Չէլէպիին պատմութիւնը։

Գ Ա Ղ Ղ Ի Ա

ՓԱՐԻԶ, 24 Դեկտեմբերի։ Թագաւորը չորեքշաբթի օրը ինք ի վեր՝ ցրտառութեան պատճառաւ անհանգիստ եղած ըլլալով, վերջին երեք օրը ամենեւին այցելութիւն մը չընդունեցաւ. պատմուեցաւ ալ որ հանգիստ կենալ, որ չըլլայ թէ զինուորը բացաւ եղածը փոխուած ունենայ, որն որ իր հիւանդութեան հիւանդութիւնն է։ Ամէնախոս ժողովուրդն ալ հիւանդութեանը վրայ լսածին մէկ խորհրդածութիւն մը կ'ընէ, թէ Լուդովիկոս Փիլիպպոս 1830էն ի վեր, որ ըսել է թէ տասնեւեօթը տարի, չէ պատահած որ երկու օր վրայէ վրայ անհանգստութիւն մ'ունեցած ըլլայ։ Այս բանս կ'ըսէ, կէս մը Թագաւորին ըրածը կարճատեւ եղած էր. գալ, կէս մ'ալ՝ ինքն իրեն բժիշկ ըլլալէն։

Պարսկաստանի Ընդհանուր լրագիրը Փարիզէն Դեկտեմբերի 24ին գրուած գիր մը յառաջ կը բերէ, որ կը պատմէ թէ գնու ատեն օրը Թագաւորին անհանգստութեանը լուրը փամփուշտներուն ժողովարանին (bourse) բաւական ազդեցութիւն ըրնէր, եւ բոլոր Թղթերուն ընթացքը (կուրսը) միջնակ վար կը մնայ։ Բայց աս հիւանդութիւնն ալ ինչ բան չէ, բայց եթէ սաստիկ հարբուխ մը, որ քիչ մը տարւոյն հիմակուան եղանակէն, քիչ մ'ալ Թագաւորին շատ չհանգչելէն յառաջ եկած է, որուն համար նաեւ երկու օր է, որ Թագաւորը քովը մարդ չընդունիր։ Բայց ալ ինչ կարմեւ, իր կենացը վտանգական ընթացքէն բան մ'ալ փոխած չէ, եւ այդչափ երկու չէ մէկայն որ Գ. Լինելին հետ երկրին ատենի մը գրուած էր։ Ժողովրդեան մէջ պատմուած լուրը՝ աս հարբուխը շատ մը ատենէ ի վեր կանգուն գալու, անկէ ալ գայթելով բժիշկ բարեկամն հիւանդութեան փոխեց։ Աս չափաւորեալ լուրերը, ինչպէս հասարակօրէն սովորութիւն է, անդղիացի լրագիրներուն մէջն ալ կը կարդացուին.

որոնցմէ մէկը նաեւ աս ծածկական առասպելն ալ կը հրատարակէ թէ Գաղղիայի Թագաւորը իր գահէն հրաժարիլ ուզեր է։ Բայց աս ամէն խօսքերուն անհիմն ըլլալը նախէ յօգուածը կը ցուցնէ։

— Փարիզ, 28 Դեկտեմբերի։ Երեսփոխանաց պալատանիներու ժողովքին մէջ, որուն Թագաւորը անձամբ գահերէց նստած էր, խորհրդոյ անդամներուն բացանելու առթին Թագաւորին ըրած խօսակցութիւնը կարդացուեցաւ, ու ժողովքը իր հաւանութիւնը տուաւ նորը, այսօր կէս օրը ժամը 1ին Թագաւորը մեծ հանդիսութեամբ պատգամաւորներուն ու ատենակալներուն ժողված փառաւոր զարդարուած սրահը մտաւ։ Ամէնը կեցցէ կը պոռային, ու ամէնուն հետաքրքրութեամբ նայելուն չափ չկար, որովհետեւ ինչպէս յայտնի է, քանի մը օր էր, որ Թագաւորը իր առողջութեանը կողմանէ աղէկ չէր։ Թագաւորը իր գահը նստելէն ետքը ժողովականներուն աս խօսակցութիւնն բրաւ։

«Տեարք իմ եւ պատգամաւորք։ Մեծ երջանկութեան հասած կը սեպուիմ որ այսօր դարձեալ ձեր մէջը գտնուած եմ. չէ թէ ալ ան չարեաց ու ձախորդութեանց վրայ ցաւակցելու համար բարգաւաճ, որոնք կնքուիլ են ընդմիշտ ազդութիւնը մեր հայրենեաց վրայ ծանր։ Աստուծոյ Գաղղիա շատ մեծ առիթութեան տարապ ու կրէց, որն որ նա ալ առանց արդարութեան չունեցաւ չկրցայ ըսել։ Բայց սաստիկ պարագաներու մէջ՝ երբեք չէր եղած որ հասարակաց խաղաղութիւնն ու տնտեսութիւն ազատութիւնը այսպէս ամհասարակ հաստատուն մնացած ըլլայ ու չաւրու։ Առաւելանալոց՝ կարօտեալ բաժնուած ալ մեր ամէնուն ջանքին օգնական եղաւ։ Պէտք է որ չմոռնանք ըսենք պաշտօնատարաց զգուշութեանն ու խնամքը, որով մեր առեւտուրը շատ քիչ վնաս կրեց առանց փորձանքի ատեն, որն որ ալ եթէ տէրութեանց խոստ գծխախ եղան։ Այսպէս էր, որ մեր ժողովրդեանը աշխատութիւնն ու վաստակն օրհնեց, ու առատ հունձքով ամէն տեղ հանգստութիւնն ու առողջութիւնը նորէն կը դառնան։ Ձեզի հետ մէկտեղ ես ալ աս բանիս յաջողութիւն կը բաղձամ։

Ձեր ջանքին ու օգնականութեանը կը յանձնեմ սկսուած հասարակաց մեծամեծ գործերը լմնցընելը, որոնք բոլոր մեր Թագաւորութեան ամէն կողմերը թէ շատով եւ թէ գիւղաւ մէկը մէկուն հետ հաղորդութիւն ունենալով նոր նոր յաջողութեանց ալ իբր պէտք է որ ըլլան։ Այսպէս օրուակար ու պարապեր գործերուս օգնական ըլլալուն, պէտք են միաձայնութեամբ խղճին խնայութիւն ալ ընելով, տէրութեան մուտքին վրայ հակել, եւ եւ մեծ յոյս ունիմ՝ որ տէրութեան եկեւմտից գրքին մէջ, որն որ շատ չանցներ ձեր առջեւը կը դրուի, մուտքը՝ ելքը ծածկած կը տեսնէք։

Աղէն գինը վար իջեցընելու համար եւ նամականերուն առաքը որչափ որ մեր եկեւմտից վիճակը կրնայ տանիլ, դիւրացընելու համար՝ ձեզի նոր օրինաց առաջարկութիւն պիտի ըլլայ։

Հասարակական կրթութեան, քաղաքական ու եկեղեցական, մեր մայրին կարգաւորութեանը վրայ օրինաց առաջարկութիւններ արդէն ձեր խորհրդեան առջեւը դրուած են։ Երկիր ցանցաղ երեսելի նիւթերու ու գլխաւորագոյն հասարակութեան ինչքերու, անշարժ գրաւներու, դրամով առակ առնող անկերու, ու խնայութեան արկղներուն գործածութեանը վրայ աշխատասէր ժողովրդեան վիճակը աղէկցընելու համար ձեզի նոր առաջարկութիւններ պիտի ըլլան։ Իմ հաստատուն ու գլխաւոր բաղձանքս ան է, որ ձեր գործակցութեամբը իմ կառավարութիւնս անոր ջանայ ու աշխատի, որ ժողովուրդը թէ բարոյ եւ թէ տնտեսական կողմանէ աղէկնայ ու երջանիկ ըլլայ։

Օտար տէրութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնս ինծի հաստատուն վստահութիւն մը կու տայ կարծելու, թէ աշխարհքիս խաղաղութիւնը ապահովուած է, ու կը յուսամ որ ամէն տեղ կառավարութեանց ու ժողովրդեան մէկը մէկուն հետ միաբանելովը՝ ընդհանուր քաղաքականութիւնը կատարեալ կը յառաջանայ, ու նոյնին խաղաղութիւնն ու տէրութեանց բարեկամական կապը ամենեւին չաւրուիր։

Քաղաքական պատերազմը Հելուետիայի հանգստութիւնն ու հանդարտութիւնը պղտորեց։ Իմ կառավարութիւնս՝ Անգղիայի, Աւստրիայի, Պրուսիայի ու Ռուսիայի հետ միաբանեցաւ, որ աս ազգին բարեկամ՝ ժողովրդեան միջնորդութիւն ընէ։ Ինչպէս որ կը յուսամ, Հելուետիա պիտի ճանչնայ որ իրեն տէրական հանդստութիւնն ու ապահովութիւնը՝ միայն ամէնուն իրաւունքը յարգելէն ու հելուետական դաշնադրութեան հիմունքը պահպանելէն կախուած ունի, որուն դաշնակիցներուն ձեռօք երաշխաւոր եղած է։

Իմ կառավարութիւնս մեծին Բրիտանիայի Թագաւորուհւոյն կառավարութեան հետ միաբանելով՝ ուրիշ միջոցներ բանեցաւ, որով վերջապէս Լա Փլատայի երկիրը մեր առեւտուրին հաստատուն յաջողեցաւ։

Ան երեւելի ու տխուր դիպուածով՝ որն որ այնչափ երկրի ժամանակ փառօք ու պատուով Ալճերիի մէջ մեր հրամանատարութեան պաշտօնը կատարեց, շատ կը բաղձար որ իր աշխատութիւններէն թեթեւնայ։ Աս համար ալ աս գաղթականն երկրին վրայ հսկելու եւ կառավարելու մեծ ու գեղեցիկ պաշտօնը իմ սիրելի որդւոյս Օմալի դքսին յանձնեցի։ Արդարութեամբ կը տեսնեմ, որ անիկա իր արթնութեամբն ու հոգածութեամբը եւ եռանդովը, միաբանաբար իմ կառավարութեանս առաջնորդութեան տակ ու իրեն չափ եղածը բանող քաջ եւ աս զօրին բանակին հաստատուն աներկիւղ քաջասրտութեանը օգնականութեամբ գանելով՝ մեր գաղթականութեան հանդստութիւնը, աղէկ անսուութիւնն ու խաղաղութիւնը կ'ապահովցընէ։

Տեարք, որչափ որ կեանքս ընթացքին մէջ յառաջ կ'երթամ, այնչափ ալ աւելի սիրով ու

եւամբով՝ Լուսաւորչ ինծի պարգեւած, ու մինչեւ հիմա դեռ վրաս պահած հայրութիւնն ու զօրութիւնը բոլոր Դաղղիոյի ծառայութեանը, անոր շուքն ու օգուտը իմանալու եւ անոր պատուոյն ու յաջողութեանը կը նուիրեմ։ Բայց սակայն ան եւ ացուցի՝ որն որ թշնամութեան ոգին եւ կամ կոյր կիրքերը կը խօսին, ինծի համոզումս եւ համոզմանս մէջ հաստատուելս պատճառ կ'ըլլան, թէ մենք՝ սահմանադրական միաձնեան տէրութեան մէջ ըլլալով, ու տէրութեան զօրութիւնն ալ էլ միացնելով՝ ձեռուընիս ան ամէն ապահովութիւններուն յաղթելու առաջնով միջոցներ ունինք, ու մեր սիրելի հայրենեացը թէ քաղաքական եւ թէ նիւթական շահը քաւական կրնանք հոգալ։ Հիմա, սահմանադրութեան թղթին (Charte) համաձայն՝ ընկերական կարգն ու անոր ամէն պայմանները հաստատուն պահենք. սահմանադրութեան թղթին համաձայն՝ հասարակաց ազատութիւններն ու անոր հետ կապակցեալ յառաջադիմութիւնը հաստատութեամբ պաշտպանենք։ Մ'եղի հաւատացուած ամպը անեղծ ու անապական մեզմէ ետքը եկող մեր թոռանցը ձեռքը յանձնենք, որպէս զի անոնք ալ աս գեղեցիկ շինուածը հաստատեն ու պահպանեն համար զինք օրհնեն, որուն պաշտպանութեան ու հովանաւորութեանը տակ իրենք ալ յաջողութեամբ ու ազատ պիտ'որ ապրին։

Խօսակցութիւնը լմննալէն ետքը թագաւորը ներսը ձայնը հանդիսին լմննալը իմացուց. նոյն ատենը թագաւորը ժողովքէն ելլալ ատեն՝ Դիւիլըրիի պալատը գացին։ Թագաւորին ժողովքէն հրաժարելու ատենը՝ ժողովականները միաբանակ կեցցէ՛ աղաղակ կը պոռային։

— Փարիզ, 30 Դեկտեմբերի։ Պաշտօնեաները երեկ պատգամաւորներուն ժողովքին մէջ նորէն իրենց հաստատութիւնը յայտնեցին, երբ որ Պ. Սոզէ 363 քուէի մէջ 227ով աս տարւան համար ալ գահերէց ընտրուեցաւ։ Հակառակորդներուն կողմանէ Օտիլոն-Պարօ հազիւ 105 քուէ ունեցաւ։

— Փարիզ, 31 Դեկտեմբերի։ Լուսոր առաւօտեան ժամը 3 ու կէսին Ատելայիտ իշխանուհին Թագաւորին քոյրը Դիւիլըրիի պալատին մէջ եօթանասնամեայ տարւան փախճանեցաւ։ Աս բոլոր այնչափ անակնկալ ու այնչափ աւելի ցաւալի է, որչափ որ իր ընտրած հարբուխ հիւանդութիւնը, որ աս ատենները Փարիզ կը տիրէ, թեթեւ ու անվտանգ բան մը կը համարուէր։ Բայց երէկ յանկարծ այնպէս ծանրացաւ որ առաջնաւոր յոյս ալ մնացաւ։ Իրեն կեանքն եւս որ բոլոր թագաւորական ատենը հիւանդին անկողնին բոլորտիքը ժողված էր. Ա. Աօգոսի ժողովրդապետը ասպէս խորհուրդները մատակարարեց, ու քիչ մը ետքը հիւանդը հոգին աւանդեց։ Աս գծամահս պատահարին համար նոյն սարսափն հանդիսութիւնները ապրանեանց մէջ արգելուեցան։ Նոյն օրը պատգամաւորներուն ժողովքին մէջն ալ խորին լռութիւն ու տխրութիւն մը կը տիրէր. որովհետեւ մեծ ողբերգութիւն բրաւ ամենուն սրտին իշխանուհւոյն մահը, որուն անունը չէ թէ միայն Գաղղիացւոց մէջ, հապա ասար ազգերուն առջեւն ալ իր խոհեմութեամբն ու գործունեայ իմաստութեամբը երեւելի եղած էր։ Նոյն համար Պ. Սոզէ ժողովականներուն խառն որ թագաւորը հանգուցելոյն հետ մէկ հասարակեան ու մտերիմ սիրտ մը կորսնցուց։ Ատելայիտ իշխանուհւոյն թագաւորին բոլոր գծուարին կեանքը մէջ իրեն միսիթարութեան մը եղած էր։ Աստի ժողովքին անդամներուն կ'առաջարկէ որ խորհուրդնին լմննալէն ետքը՝ երեմանք մեծամեծ թագաւորին մեր ցաւակցութիւնը յայտնենք։ Աս առաջարկութեան ամենը մեկանց հաւանութիւն տուին, ու խորհուրդը լմննալուն պէս՝ եկան Դիւիլըրիի գացին։

— Կամերա ըսածիը կը գրէ թէ սանաւօնն տարուան մէջ, այս ինքն հիմակուան Թագաւորին Գաղղիոյ աթոռը անցնելէն ետքը, հրապարակական պաշտօնատուններուն մէջ յափշտակութեան դէմ 1129 դատաստան եղած է. ու աս դատաստանաց 57 լրագիրն՝ գրուած խիստ պատիժն չենալով գործաւ՝ բոլորովին գադած են։ Լրագիր գրողներուն դէմ տրուած պատժոյն գումարը մեկանց՝ 3141 տարի ու 8 ամիս բանտարկութեան կը հասնի. իսկ լրագիրներուն վրայ դրուած տուգանքը՝ բոլոր մեկտեղ 7,110,000 փրանք կը սեպուի։

— Վրանի մը ատենէ ի վեր կը զրուցուէր թէ Աղա-Էրբանձեան Մարոգգոյի կայսրը շատ մեծ պատրաստութեամբ Աղա-Էլգատէրին վրայ քալելու Աղա-Էլգատէր ալ փախչելու ձայր չէ կրցեր գտնել, ու պայմաններով Գաղղիացւոց յանձնուիլ ուզեր է։ Բայց Գաղղիացւոց կողմանէ մերժուելով, ու պատասխան առնելով՝ որ մենք մեր գերիներէն անմեղաւ զօրավար հետ դաշնադրութեան մտնել չենք ուզեր, յուսահատեր, ու վերջապէս կպչել անձնատուր ըլլալ ստիպուած է, աս պայմանով որ իբրեւ հասարակ մարդ մը գէթ երեւայ հոսի։ Վրանի մը յաջորդներ աստնց վրայ կ'աւելցնէին նաեւ Արաբացւոց [illegible] Աղա-Էլգատէրին յանձնուելու լուրը, անոր ձեռքէն [illegible] ու զօրքին ցրուիլը։ Աս լուրերը թէեւ [illegible] են, բայց առաջին կը յայտնեն թէ Աղա-Էլգատէր մեծ նեղութեան մէջ կը գտնուի, ու փախչելու մէկ կը [illegible]։

Աղա-Էրբանձեան իր զօրագլուխներուն ձեռքով Աղա-Էլգատէրի կողմն [illegible] Աղա-Էլգատէրին դէմ 30,000 ձիաւոր ու 5 — 6000 հետեւակ զօրք [illegible] 3000 [illegible]։ [illegible] 11 ու 12ին [illegible]

[illegible] որ ամէն բան կորսնցնէն ու փրկեն, ու հիմա որուան յաւելնալոյն ազատեալ որ կարող ըլլայ յառաջ քալել։ Բայց ինչպէս ասկից մէկը, երբ որ եկեղեցւոյ սասանէն բոլոր շինքերը անգորումին ու յեռանիրու գործիները թշնամեաց ցորդուկը պատած տեսաւ։ Աս վիճակիս մէջ ազատելու ուրիշ ճար չկայ, բայց եթէ թշնամին մէկ կողմէն զարնել պատռել։ Աստուծեւ աս յանդգնութեան ալ ձեռք զարկաւ, եր ձիաւորները դրսեւը ժողված՝ մէկ կողմը յարձակեցաւ, ու քանիսը բանակով կրցաւ իրեն ճամբայ մը բանալ. բայց աս բանս իրեն շատ սուղ նստեցաւ, ինչու որ իր քաջ ձիաւորներէն 250ը կորսնցուց։ Իր միայն աս էր որ ետ քաշուի, ու իրեն բաղձեալ կարծած ցեղերուն հետ միանալ. բայց տեսաւ որ աս ծանրով մենակ աւելի հեռացած էր, անոր համար հարկադրեցաւ նորէն ետ դառնալ ու շատ աշխատութեամբ Մոլուեայի եզերքը հասաւ։

Լոնտրայի լրագրի կը անձնացել որ Աղա-Էլգատէր մեծ նեղութեան մէջ է, ու գրեթէ ազատելու ալ յոյս չկայ. սաստիկ անոր բանը լմննալուն ու Գաղղիացւոց՝ իրենց տանը մէկ թշնամւոյն ձեռքէն ազատուելուն յոյսը ալ շատ չուշանար։ Կըսուի գրեթէ 5 — 6000 զօրքով Մարոգգոյի սահմանը բռնած են, որ նորէն Էլճէրի կողմը չկրնայ փախչիլ։ Կրնայ որ եթէ շատ նեղը մնայ՝ Մելիլլա կղզին մինչեւ փախչի, որն որ Մարոգգոյին քովն, ու Սպանիացւոց տակն է։

— Մարոգգոյի կայսեր ու Գաղղիացւոց մէջ դաշնադրութիւն մը եղած է, որով Մարոգգոյի կայսրը իր Թանժինայնա քաղաքի կղզիները Գաղղիացւոց աւելի տայ։ Սպանիայի կառավարութիւնը տեսնելով որ աս կղզիները իրեն Մելիլլա կղզոյն մօտ ըլլալով՝ Ափրիկէի ծովեզերքը աւնեցած երկրին կորսնեւոյն ալ վտանգ կրնայ հասնիլ, ան կղզին շատ զօրք խաւրեց, որ անոնք ամբողջելով Գաղղիոյ ալ յափշտակել չտայ։ Սպանիայի լրագիրները Մարոգգոյի կայսեր աս գործքը՝ հին դաշնադրութեան հակառակ կը համարին, ու դէմ կը խօսին։

Ա Ն Գ Ղ Ի Ա

Աս վերջին օրերը նոր դէպք մը պատահեցաւ, որն որ բողոքականութեան (protestantisme) սկիզբէն մինչեւ հիմա Անգղիական եկեղեցւոյն մէջ տեսնուած չէր։ Տասուերկու բողոքական եպիսկոպոսներ, որոնց մէջն է նաեւ Լոնտոնի եպիսկոպոսը, Վ. Հէմբըտընին՝ Հէրֆորտի եպիսկոպոս անուանուելուն դէմ բողոք կ'ընեն, ու թագուհին անկէ եպիսկոպոս ընելէն ետքը՝ իրենք չեն ուզեր ընդունիլ, ինչու որ 11 տարի յառաջ Օքսֆորտի համալսարանը անոր վարդապետութիւններուն վրայ վճռով մը իր ուղղափառութիւնը յաւցուցած է։ Միւսկոտոս Լորտ Ճոն Ռասել Դեկտեմբերի 8ին աս եպիսկոպոսներուն բողոքին պատասխան տուաւ, բայց անոնց կուսակցութիւնը չկրցաւ խելցընել, ասոր եւ ամէն ձեւը կ'ուզեն ի գործ դնել որ թագուհւոյն վճիռը ետ առնել տան։ Միշտհետեւ ասկից եկեղեցականաց ու հիմակուան պաշտօնեաներուն մէջ թշնամութիւն կրնայ ծագիլ ու բանը մեծնալ, անոր համար համառօտ մը Հեմփըտընին կեանքէն անցածները կ'ուզենք պատմել։ — Էնկից գրեթէ 15 տարի յառաջ Հեմփըտըն Օքսֆորտի համալսարանին մէջ աստուածաբանութեան դաս տուած ատեն, գրքոյկ մը աստուածաբանութեան՝ քրիստոնէական վարդապետութեան հետ ունեցած յարաբերութեանը վրայ խօսեցաւ։ Օրուցածները մեղմ էին, բայց եկեղեցւոյ վարդապետութիւններն ու հաւատոյ մասերը անարգեց կամ ինչպէս ուրիշները կ'ըսեն, առկինեան (անաստուած) վարդապետութիւն բրաւ։ Ան ատենները իրեն ակամա վնաս չգտնուեցաւ, բայց Հեմփըտըն խիստ հաւնը ըլլալով՝ Օքսֆորտի բարձր եկեղեցական համալսարանին ալ դէմ էր։ 1836 մը ետքը բարոյական փիլիսոփայութեան դասատու գրուեցաւ, ու աս ընտրութեան դէմ ալ շատ խօսող չեղաւ. բայց երբ որ Լորտ Մէլպուռն զինքը աստուածաբանութեան դասատու ընել ուզեց, ան ատեն համալսարանը սկսաւ խօսիլ, ու ժողով ընելով՝ քուէներուն չորս մասին երեք մասովը վճռուեցաւ որ Հեմփըտընին վարդապետութեանը վրայ վստահութիւն չունի։ Աս վճիռը 1842ին նորէն հաստատուեցաւ, երբ որ զինքը կուզէին նորէն կանչնել ու պաշտօնի հասցնել։ — Աս պատճառաւ եկեղեցականաց Ճոն Ռասէլին արաշխանը դէմ ելլելը՝ զարմանալի բան մը չերեւար. բայց ինչպէս յայտնի է Հէնրիկոս Ը. իր թագաւորութեան 25երորդ տարին (1534ին) հռոմէական եկեղեցիէն բաժնուելէն ետքը, ինքը զինքը գլուխ եկեղեցւոյ ընելով՝ եպիսկոպոս անուանելն ալ իրեն առած էր. անոր համար հիմակուան դէպքս, որ միայն Ռասէլին պահուած էր, Անգղիացւոց թագաւորներուն աս սրտումութիւնը նուազեցնելու քանի մը կրնայ երեւալ։ Իսկ Ռասէլին աս ընտրութիւնը ընելուն պատճառը՝ իր կողմնակիցը յառաջ քշելն է, ինչու որ ինչպէս վերը ըսինք, Հեմփըտըն հաւնը է։ — Մ'ոռնինկ Քրոնիկլը կը պատմէ որ [illegible] գլխաւորները թեմական եպիսկոպոսին հետ միացեր են ու Հեմփըտընին ձեռնադրութիւնը ուշացնելու համար՝ անոր դէմ դատ բանալ կ'ուզեն. եւ զինքը ամբաստանողները՝ Վ. Բաւզէյ, Պ. Միուէլ, Պ. Մէրըլըր, Պ. Մեդըլէյի ու Դարին յայտնի են։

— Աւելորդ է ըսել որ Անգղիացիք օրէ օր աւելի կը համոզուին որ դէրի վաճառելը արգիլելու համար՝ բոլոր Ափրիկէի ծովեզերքը նաւերով պաշարելը ամենեւին անօգուտ է։ Դրանս անոր տեղ պատերազմական նաւերնին աւելի Ափրիկէի ծովուն վրայ կը պտըտին, բայց անօգուտ. մարդավաճառութիւնը աւելի կը շատնայ։ Աս ալ ամենքին է որ նաւերուն պաշտօնեաները ամէնքն ալ կը սպաննեն որ սա աղէտութիւնները ու տառապանքը կը փախցնեն։ Հապա կը յուսան ու կը կարծեն որ դուրսէ աւելի առողջութեամբ աս անօրէն առեւտուրին փախճան մը կը տրուի, թէ որ Ափրիկէի ալ [illegible]։

Ս Պ Ա Ն Ի Ա

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆԵՐՈՒ մէջ աւելի պաշտօնեաներուն դէմ եղած կռիւները, որոնք անցած թուով յիշեցինք, անանկ սաստկացան, որ մէկ ամբողջ ու [illegible] բան մը չենք կրնար համարել։ Պրուսիայի ընդհանուր լրագրին թղթակիցը Մատրիտէն Դեկտեմբերի 18ին գրած տեղեկութեանցը մէջ ասանք տեղն ի տեղ կը պատմէ։ Լոգէն քանի մը օրէ վեր կը զրուցուէր կ'ըսէ, որ չափաւորութիւն ու գոց կողմնի պատգամաւորները (այս ինքն Քրիստինէին կողմնակիցները) որոշեր են, որ Նալուանոս հին պաշտօնեան ու անոր ընկերները իրենց գործածներուն համար դատաստանի կանչեն։ Սալամանգային կողմնակիցները (որ Յառաջադիմականք, Բրոգրեսիստ կ'ըսուին) աս փառելէն առաջարկը համար մտածեցին, որ իրենք ալ դառնալ մը Քրիստինէին կողմնակիցներէն յառաջուան ատենները պաշտօնեայ եղողները յանդուր հանեն։ Ասոր համար խորհրդարանին առաջարկեցին որ կառավարութիւնը Հաւանայի (Միջին Ամերիկայի մէջ Գուպա կղզւոյն մայրաքաղաքին) տոկի արկղէն բոլոր եղած փճացումներուն հաշիւ տայ յիշէ։ Աս չափաւորութիւնը մեծին հակառակեցաւ, որ Քրիստինէին դէմ է, մանաւանդ երբ

որ Գ. Նախոռայի յաջողուելու խնդրոց բոլորով, թէ ան արդէն՝ Փերդինանտոս Էւին պիտի՝ Մոնտփանսիէ գոմանտոն (Քրիստինէին) շատ սաստ մտած է, որոնք Քրիստինէն երկրորդ անգամ կարգուելէն ետքը՝ ամենեւին խրատանք չունէր, եւ ասոնք գաղտնի մտած են, ինչու որ եկեղեցւոյ գրին մէջ ալ անցուած չէին։ — Հայտնէ թէ խոստմին բերանին «Փերդինանտոս Էւին այս օրը», անանք հնչեց, Քրիստինէին կողմնակիցները աս նախատական խօսքին վրայ բարկացան, մէկուկ եկան ու խորհուրդ բրին։ «Ինտավային զօրութեան պաշտօնեան բեմ՝ եղաւ», ու այդպէս ժողովքին 1844ին Ցուլիսի ամսին 16էն մինչեւ վերջին ներքին հաստատուած ըլլալը ցուցընելէն ետեւ, Քրիստինէ թագուհւոյն վրայ գովեստ մը խօսեցաւ։ Ըս գլխոյն, ըսաւ, չէ թէ միայն Սպանիայի, հապա բոլոր Եւրոպայի չարանցման նիւթ, ու բոլոր գլխաւորաց հետաքրքիր տեղ եղած է։ Ըզգուշանա չկրնար իրեն բաւական խորհրդակալ ըլլալ։ Ըսէ ետքը խօսեցաւ Գ. Մոն, ու խօսքը Նախագահին դէմ դարձնելով «Մ՚նոյն կամաց չարութիւնն է», ըսաւ, որ Նախագահէն Բէին մօտ, «կասալոտերի թագուհի, Պուրպոնեան ցեղէն Քրիստինէ նմագունի», անունէն դատ ուրիշ անուն տալ կու տայ։ Ընկիս եղաւ որ պահպանողաց՝ հայրենեաց գուարք բացաւ, անկիս միւս աղտոտութիւն տեսաւ, բոլոր հայրենիքը նորէն ծնաւ,։ Ըսոր վրայ երբ որ Քրիստինէին կողմնակիցները ուրախութեան ձայնով կը պոռային, Գ. Մոն խօսքը Եսպարտերոյին վրայ դարձուց, ու անոր դէմ նախատական կերպով խօսեցաւ։ — Գ. Նախագահ կատղած պատասխան տուաւ, «Դու, ըսաւ, աս բարձր ատենիս՝ մեր երկրին լըած ծառայութիւնները կը ճանչնամ՝, բայց աս ալ կ՚ըսեմ որ իր աշխատութիւնները շատ փէ ուրիշ վարձատրեցան»։ Ըս խօսքիս վրայ Քրիստինէին կողմնակից պատգամաւորները 100 հոգիէն աւելի մէկէն ոտք ելան, պահին մէջտեղը փակեցին ու ձեռքով ու գաւազաններով, պոռալով պահանջելով խօսքին դէմ կը պաշտպանին։ Նախագահին ձայնը լսուելով խօսել մը առնու պարտաւորեցաւ իւր, քիչ մը ետքը նորէն սկսաւ խօսիլ ու հրամայեց «Ինչ կ՚ըլլար, բուժ նոր», անոր աշխատ տեղը, թէ որ աղէկ իր արժանք չեղաւր։ Ըս հայտումը Քրիստինէին կողմնակիցները սաստիկ խոցեց ու դարձուցու։ Բոլոր պատգամաւորները մէկը միկային դէմ ելան, ու այնպէս երեսփոխան ըլլալներուն մէջ անանց կռիւ մը բացուեցաւ, որուն նմանը տեսնուած չէր։ Ըովոր ատենին գտերուեցան. եւ թէպէտ արիւն չեղաւ, բայց պատգամաւորները կոտրեցան, ու սրտերը ինքնագի (Փիշիփէ) հանգար գործուեց։ Ըս ատեանի արժէքին ու խորհրդութեան մէջ նորէնէկ պաշտօնեաներուն զարծերէջը իր ձեռքը ունեցած ձեռնարկութեան գաղտնեալ խորհրդածութիւնը լսեցնելու կը ջանար, եւ կ՚ուզէր որ հաւանութիւնը Գ. Նախագահի խօսքը արգիլուի։ Երեսփոխանական տեղն սաստիկ երկխօսէն ետքը՝ փաստաւորութեան պաշտօնեան կրցաւ ասոնք հանդարտեցնել, բերելով որ «Վերին Եղիսաբէթ Բ. թագուհւոյն համար ըրած ծառայութիւնը ամենուն յայտնի է. թէ Թագաւորական աթոռին, եւ թէ Քրիստինէ թագուհւոյն համար»։ Քրիստինէին կողմնակիցները Քրիստինէն թող տալէն, սկսան իրաւարարին դէմ խօսիլ։ Ըսառաջարկուածը տեսնելով որ ուշադիր չէ յառաջ չերթար, ետեւէ ետեւ ձեռն պահէին հեռացան, ու ետքէն 29 քուէի դէմ 141 քուէով անոնց սաստկութիւնն ալ Թագաւորուհի Սպանիոյն ու իր բանակները պատի մեծ եղան։ — «Կարիճ զին Հանրապետ կողմ հաւանեց է», անոր ցուցուցած պէտքէն ու հաշուութեան փորձառութիւնը իր Հակառակորդներուն համեմատ եղաւ։ Երկրորդ խօսելն ալ այդպէս հակառակը գրաւած չի կրցաւ իր որ Սպանիա կը պահանջ թէ չէ։ — «Նախագահիայի Փարիզոցներուն բանը յղանցած է թէ այդ. Նախնեաց նոր կուսակալը պահանց ամէն Քրիստինէ ցուցեց վերջանալ, անանց պաշտօնեակալը նորէն Գոնզալէս կը փոխէին։ Նախագահ յառաջութիւն մ՚ալ հասած է, որով Գարլիստներուն դէմ մեծ կամ բանակութիւն կը աղաւնայ, թէ Խռոովութիւն զէնքով բանալու ըլլան։

ՀՌՈՄ

ՀՌՈՄԷՆ Լուդովիկոս Իտալիայի նոր գրքին՝ պաշտօնեաներուն իբեն գրած* թուղթն ու մեծապատիւ Գրուագեայն մէկէն ատեն լուրը առնելէն ետքը՝ աս մէջ խոհեմական գործքն աս եղաւ որ նոյն պաշտօնեաները իրենց գործքերուն ամեքան ու հաւատարիմ գործաւոր մարդկ Մամիոնեանէն գրուած հրովարտակով մը իրենց պաշտօնեներուն մէջ հաստատեց, ու ինքն ալ ամսոյս 1ին իր ժառանգ արքունիք բարձր մնաց, ու գտածութեան պատասխան իրմէ։

* Տես լրագրիս 21երորդ թիւը 1847։

Խարանցի լրագիրը նոյն հրովարտակը կը հրատարակէ։ «Մենք Իզապէլ Երկրորդս Պորպոնեանց, Սպանիոյ Աշխարհապետ (Infant), Խաղաղութեան Իշխանն, Ըստուածային Գրաւորութեան շնորհքով Սպանիոյ Թագուհի, եւ այլն։ Ըստ որ սահմանեալ Ըստուածային կը մեծարէ իմաստութեամբն ու փառքով՝ Մարիամ Լուդովիկեա մեծապատւոյ աս որ պաշտօնեայ բարեկարգելու, կը պէտք ունենալ, որ իր խնամքը իբենց կամքին ուղիղ, երկրիս ժամանակաւորին ետքը՝ վերջ նորէն մեր նախորդներուն ատենը հաստատելով ըստ հանց համեմատ ինքն մեր գործը գովելով ձեռք կը դնեն։ Ըրդ մենք աս երկրին կառավարութեան իշխանութիւնը ձեռք առնելու ատեն ձեզի կ՚ապահովցընենք որ բոլոր խնամքնիս՝ ձեր հանգստութեան համար պիտի՚որ ըլլայ, հաստատութեամբ մեր երկրին գրած ենք որ արդարութեամբ ու սիրով ձեր վրայ իշխենք, ու ձեր իշխանութեան ու դէմ երեսփոխանական սրտերն ու շահը հոգանք, եւ մեր բարի ու հաւատարիմ հպատակներուն մեծ մասին օգտին համար մեզի պարտքը կը համարենք, որ մեր իշխանութեան հաստատակաց բարեկարգութեան ու օրինաց յարգութեանը պաշտպանելու հանենք։

Մեր նախորդին քիչատակը յարգելու ու պաշտօնէից համար, ու միաժամանակ համառօտ ըլլալով որ անոր գրած կարգերը ամենն ալ ձեր հանդիսաւորութեան ու երջանկութեան շատ օգտակար եղած են, անոնց չէ թէ միայն ամեն թէ փոփոխութիւն ընել չենք ուզեր, հապա ժամանակաւոր վիճակին Ըստուծոյ կ՚ուզենք որ իրեն բանած ճամբան, իբրեւ մեզի սիրելութիւն, սիրով, կրօնք, արդարութիւն ու յարգաւորութեան ճամբայ մեզի հետեւելու օրինակ ու կիճն առնենք։

Մեր պաշտօնեաներուն ժողովքը կը պահենք, հիմակուան թէ՛ քաղաքական եւ թէ զինուորական գլխաւորները իրենց պաշտօններուն մէջ կը հաստատենք, ու կը յուսանք որ անոնք ալ իրենց հաւատարմութեան ու երկրպագութեան շատ օգտակար եղած են, անոնց ալ մեր սիրոյն կը բաւական հաւատարիմ ըլլալով պատուիրել, իրենց պաշտօնէութեան գործերը ժամանակին մեր հաստատ հանդիսաւորութեամբ պատրաստելու հետ մեր վրայ ծանրացած է։

Ահա քիչ հաւաքիրը. Ձեզմէ յառաջուն սրտին մէջ մեր նախորդներուն յիշատակը կենդանի է։ Մենք անոնց օրինակին հետեւելով, ու ձեզի հետ միասին ու բարեկամ ձեր պաշտօնիքներուն մեծ ձեր վրայ հաստատել կ՚ուզենք, ու ձեզ անոնց գործը որ մեր կամքով կը սիրէք, մեր պաշտպանութեան ու երջանկութեան Ըստուծոյ կը յուսանք, եւ ձեր կամքին ու խորհրդոց աղաչանք մեր Ըստուծոյ առջեւ անարատ ըլլալ, եւ ամեն մեր կողմանէ մեր ամենագութ պաշտպանութեան մեր վրայ ըլլայ։ Եւ Ըստուծոյ ու երկնաւոր օրհնութիւնն մեր ամենուն վրայ կ՚ըլլայ սիրոյ ի Ռոսնա, ի 26 Դեկտեմբերի 1847։ — ԻԶԱՊԷԼԼԱ ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ։

— Կ՚ըսուի որ Յոյնաց Դուքսը Պրուսիոյ մարմինը ամենայն վերջերը, Վիեննա պիտի՚որ հասնի, որպէս զի իր հայրը փոխադրելով պիտի՚ հոգին աս փոխանակ Վիեննայէն քիչ մը շուտով դարձած ըլլայ։

ՀՌՈՄԱՅԻ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՆԱՏԵՂԻ լրագրոյն Յունուարի Հոռոմայէն Դեկտեմբերի 24էն յաւելուր կու տայ ու կ՚ըսէ, թէ շատ անցեալը տերութեան վերին պաշտօնէութեան մէջ փոփոխութիւններ պիտի՚որ ըլլան։ Կ՚ըսէ, Գ. Կարդինալ Բալիագիայի արքունական վրայ գնացած ալ ի նրա կու գործեց է, մէկ քանի որ ետքը Ա. Հայր Սրբազան աշխատանց որ պաշտօնէութեան համար ալ Կարդինալ Ըլթիերին եւ ի դորան կարգինալութեան եկեղեցական ժողովքի ետքը՝ տերութեան ամենագործի պաշտօնը պիտի՚որ առնու։ Իսկ Ընդհանուր կարգինալ տերութեան նախագահութեան Նախագահ՝ Նոյնին գործոց պաշտօնեայ պիտի նուագի։

ՊՐՈՒՍԻԱ ԵՒ ՊՐՈՒԶ

ՊՐՈՒԶԵՆ լրագիրները Դեկտեմբերի 21էն Կալիֆիայի յառաջիկայ աւան պահեն կը պատմեն։ Եւրէն մէջ եկեղեցւոյն շնորհութեան համար պարտած բոլոր ստացուած մէջ պաշտօնեան հաստատութեան պատուէրով, որ Արքունի Ըրքայապատ Շուածականիշն Ցուցակին հիմնաւորութեան ժամանակը մեր մէջ եկեղեցւոյն վրան բաղը գնելու համար Հրամայուէր, որի որ 1848ին Օգոստոս ամսոյն մէջէն պիտի՚որ կատարուի։ «Ըսինդաւ Նախմեր ժողովը Թագաւորը որն որ աս եկեղեցւոյն զինուորական պաշտօնն է, բոլոր ընթերցողները խորհրդական ատենութեան կողմանէ ու հանդիսին հրաւիրուեցաւ։ Կը սպասուի որ աս հանդէսը ուրիշ շատ եւրոպացի օտարներ Պրուսիայի մէջ պիտի ժողվէ, որոնց Ըեոտե աս ատենամ նախ։ Գաւիեխցի մեծավոր Թագաւորին աս եկեղեցւոյն շինութեան վրայ չհոգալ տեսած վիճակը ու նորոգելի պաշտօնէութեան ալ պիտի՚որ բացուին։ Եկեղեցւոյն արդէն ըլլալոյն մասերը պէտք է ընծայելու Ըստուծոյ

ծոյ պաշտաման պիտի նուիրուին, ինչու որ մինչեւ միացած մասերուն շինութիւնը՝ ըմբռնած մասին մէջ կատարուած աստուածային պաշտամանց անկարգութիւն կամ շփոթութիւն չպատճառէ։ Ըս մայր եկեղեցւոյն շինութեան համար նաեւ Գաղղիոյ մէջ յօժարակամ տրուած նպաստներն ու օգնութիւնները յայտնի կը ցուցընեն՝ որ մեր մէջն ալ աս գործքիս երեւելի յառաջացմանը եռանդը չէ մարած ու պիտի՚որ չմարի։

ՌՈՒՍԻԱ

ՌՈՒՍՏՈՒԹԻՒՆ ոստիկանութեան (police) լրագիրը եւելի լուր կու տայ։ Ընցած ամսոյն վերջերը հոս գողերու խումբ մը յայտնուեցաւ, որ դեռ աս մայրաքաղաքիս մէջ ինկած չէր։ Ըսոնք տունմէն մէկ մէկ հոգի ժամացոյց ծախողներու խանութները կը մտնէին, եւ իբր թէ ժամացոյց գնել ուզելով, շատ մէկուկ նայելու բերել կու տային. աղէկ մը կը գնէին կը նայէին շատ կողմ. երբ որ կը տեսնէին որ խանութպանին կամ աշկերտին ուրիշ չկայ, ժամացոյցները բռնութեամբ կամ ուրիշ կերպով խանութպանին ձեռքէն կ՚առնէին, եւ այնպէս արագութեամբ գուրս կը փախչէին որ մարդն ալ ինչ եղածը չէր կրնար իմանալ։ Ըս տեսակ գողութիւններ քիչ ատենուան մէջ քաղքին զանազան կողմերը պատահած ըլլալով՝ թէպէտ եւ քաղքին ոստիկանները աս չարագործները գտնելու համար ամէն կերպ քննութիւնը կ՚ընէին, բայց ամէն բան փուճ էր։ Մ՚այրաքաղաքիս ոստիկանութեան վերին պաշտօնատարը աս գործքս վերջապէս երկու՝ Նորատնկցի ու Հէլլմոն պաշտօնատարներուն յանձնեց, որոնք արդէն իրենց կիրթ փորձառութեամբն ու արթուն զգուշութեամբը անուանի էին։ Ըս գործքուն վրայ դեռ մանաւոր տեղեկութիւններ չառած, պատահեցաւ որ օր մը ճամբուն վրայ Երիտասարդի մը վրայ կասկածի երթալով, մէկ քանի խանութպանի, որոնցմէ զրպարտի գողութիւններ եղած էին, յանձնեցին որ աղան լուսեսն։ Խանութպանները անմիջապէս ճանչցան որ գող է։ Երիտասարդը իր յանցանքը խոստովանելէն ետեւ, նաեւ իր գողակիցներն ալ յայտնեց։ Ըսոր եւ ոստիկանութեան վերին պաշտօնեան մանաւոր հրաման մը հանեց որ աս գիտուածը բոլոր Ս. Բեդրոպուրկի ոստիկանութեան հրատարակուի. եւ Գ. Նորատնկցին ու Հէլլմոնին ալ աս երեւելի ծառայութեանը համար իր երախտագիտութիւնը ցուցուի։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՊՐՈՒՍԻԱ — ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՕԴ

Ըս ժամերս զանազան տեղուանք հիւսիսային ալոյս կամ հիւսիսոյ ըսուած լուսաւորութիւնը կը պատահի, բայց ասոնցմէ ամենէն աղուորը Պրուսիայի մէջ երեւցածն է։ Դեկտեմբերի 17ին ժամը 5էն եւ 8էն մէջ հիւսիսային մինչեւ Կ՚իրդ Ռաուբերկ բոլոր երկինքը պայծառ ու կարմիր լոյս մը պատած էր, եւ լուսաւորութիւնն այնպէս սաստիկ էր որ ամէն մարդ կրակ կարծելով դուրս թափեցան, բայց ինչ ըլլալը շուտով իմանալով՝ չէին կրնար անոր գեղեցկութեան վրայ զարմանալէն դադրիլ։ — Ըս լուսաւորութիւնը արեւելքի կողմերը չերեւնալուն պատճառաւ, տարակոյս չունինք որ մեր ընթերցողները աս հիւսիսային այգին ինչ ըլլալը իմանալու կը բաղձան։ Կը յուսանք որ յառաջոյս մեր թերթերուն մէջ աս որ վրայ զուարճալի ու մանրամասն աստղաբաշխական տեղեկութիւն մը տալով՝ մեր ընթերցողներուն աս հետաքրքրութիւնն ալ անանկ կը լեցընենք, որ մինչեւ աչքով տեսածի պէս ալ կրնան ըլլալ։

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԵՂԱՄԵՏԵՂԵՑԻ ՄԻՋԵ ՌՈՒՍՅԻ ԱՐՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԴԵՂԱՄԵՏԵՂԵՑԻ ծովեզերքին աղքեր շատ բուսոց (փեր՚նեկ) կցոտեր կան։ Ըրգէն հնուցմէ Զլարին եւ Սեպտեմբերի ընակիչները բոլոր մասնաւորութիւնին ասոր վրայ զարմացած են, եւ ամէն տարի Մայիսէն մինչեւ Սեպտեմբեր՝ 16 նաւակ եւ 80 հոգի կը իրենն մինչեւ Պաղղարային (Պաղարայի) բերանը, 42 — 44° լայնութեան ատեհանններուն մէջերը։ Ըսոր համար տարուէ տարի որոշուած տեղը կառավարութեան կը վճարեն։ Իւսուսի որսորդութիւնը շատ հեղ դժուարանալէն կախում՝ ունի, թէպէտ եւ որսորդներուն քաջութիւնն ալ խիստ հարկաւոր է։ Ըյսոնաչուագին Զլարին բնակիչները մինչեւ ցանքական կղզիները կ՚երթային բուսոց կը բռնէին. բայց որովհետեւ որսորդներէն շատերը մասին շատ մասը հետեւյաց կառավարութեան տարուորոտոր ըլլալով՝ իրենց քիչ բան մը կը մնար, եւքի ժամանակները ան կողմերէն ձեռք քաշեցին։ Դաղմատիայի բուսոց ինչ, եւ կենդանի ու ծիրա-

Ննգյն կարմիր ըլլալուն՝ ուրիշ շատ տեղերուն բամպակներէն աւելի յարգի է: Հիւսուած ատլասեան բամպակը գրեթէ 2000 մեծամեծ լիտր* է, որմէ կը գործի ալ գրեթէ 12,000 փիրոսի կը հասնի, որմէ 3/4 ծախքի համար ղրկած է այս բոլոր Եւրոպա. [illegible] մէջ աւելի գործածուի. ըլլար նէ, բնականաբար երկու [illegible] մ'ալ աւելի կու գայ: [illegible] որ ան առնիւք բամպակ չէ թէ միայն շահաւէտ ապրանք մը կ'ըլլայ, [illegible] մը [illegible] ըլլալը՝ [illegible] մը կը հանէր: Վերջին տասը տարւան մէջ արտադրած բամպակը աս էր.

[illegible]	1. Տեսակ	2. Տեսակ
1838	459	896
1839	768	1,913
1840	839	2,356
1841	675	1,672
1842	897	704
1843	1,368	1,178
1844	902	699
1845	1,351	1,210
1846	841	652
1847	500	450
ամէնը միասին	8,600	11,730

Աս տասը տարւան մէջ եղած ամբողջ բամպակին բոլորը միասին 20,330 լիտր է, 80,530 փիրոսով ծախուեցաւ: Բամպակ գործուած ատեն հասարակօրէն երկրին մէջ կը մնայ, ասոր առաջին անգամ 8,600 լիտր բամպակ գործելով 3,735 կը մնար, աս գործուածին ամէն մէկ լիտրը 30 փիրոսի կ'արժէ, իսկ երկրորդ տեսակի 11,730 լիտր բամպակէն 7,820 լիտր բանուած բամպակ կ'ելլէր, լիտրը 10 փիրոսով, ասոր եւ երկու տեսակին գինը միասին 250,250 փիրոսի կ'ելլէր: Ասոր մէջ լիտրին 5 փիրոսի գործածութիւն դնելով ամէնը միասին 67,775 փիրոսի կ'ելլէ. արդ աս 67,775 փիրոսի գործածութիւնը, եւ 80,530 փիրոսի անգործ բամպակին գինը՝ գործուած բամպակէն դուրս 250,250 փիրոսէն հանելու ըլլանք, 101,945 փիրոսի զուտ շահ գործաւորներուն պատճառաւ կու գայ:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՂՈՍ ԳԵՏՈՅՆ ԱԿՈՒՆՔԸ

Պ. Ըստոն տ'Աբադի, անխոնջ ճանապարհորդը շատ տարիներէ ի վեր Հապէշի երկիրները կը պտըտի ու կը զննէ, եւ իր առողջութիւնն ու բոլոր պարմանալի քաջասրտութեանը մը զոհ բրած է, զայլքն ալ չմտածելով. մերձաւորէս հինա երկայն առեւտուր յաւելեալ բնաշխարհով, բանակումներուն տեղեկութիւնը փարատեց: Ընդամ աւարտած մեկնելը՝ Պ. Աբադիին նամակ մը գրած էր, որուն մէջէն մէկ մաս մը հոս կը դնենք:

"Թերեւս եւ աս շատ աշխատալի ճանապարհորդութեանս պատճառաւը, որ Նեղոս իսկ Եթովպիայի մէջն ալ՝ բոլորովին մեզի չճանչցուած տեղերովը կ'երթայ, Նեղութեան մէջ կը գտնուիմ, սակայն կը փութամ ձեզի ծանուցանել, որ 1847ին Յունուարի 19ին ես ու իմ եղբայրս Աբիսաղ հետ Սպիտակ Նեղոսի գլխաւոր ակունքը հասանք, ու որ Եւրոպային (Գաղղիացւոց) դրօշը անկեցինք: Աս ակունքը Ինարիա եւ Դիմա քաղաքներու թագաւորութեանց մէջտեղը գտնուող Գոսլիա անտառին մէջն է: Կարծեմ թէ աս գետակի ջրմուղին մէջ ուրիշ չըլլալ բան մ'ալ պիտի աւելնայ: Սպիտակ գետին ակունքը, որ թէ լայնութեան ու թէ բացարձակ բարձրութեան կողմանէ՝ Կապոյտ գետին ակունքէն աւելի ցած է, անանկով ալ ինք աւելի ցուրտ է: Ահա աս հասարակ ասոնք են իմ դիտողութիւններս:

	Սպիտակ գետին ակունքը.	Կապոյտ գետին ակունքը
Լայնութիւն	10° 58′	7° 49′
Փարիզի երկայնութիւն .	34° 53′	34° 38′
Ծովային բարձրութիւն	2806 մէ.	2424 մէ.
Բարեխառնութիւն . . .	15° 09′	13°

..."Աս բանիս կ'ուզեմ մերձեցնել՝ սաւք սարի յառաջ Եգիպտոսի ճանապարհորդութեանս ատեն գտածս, այս ինքն թէ Աբիսինեան ծովուն ջրերուն վերջին սահմանի բարեխառնութիւնը՝ բոլոր ամենայնի հասարակածին տակը չկրնար, հապա աւելի գէպ ի հիւսիս: Ըսեր Եփրիկէ ալ նշմարեր է,:

Պ. Եբասեր աս թուղթս ճեմարանին յանձնելով, գիտել տալ որ կարելի է թէ աս երկու ակունքներուն բարեխառնութեան տարբերութիւնը ջրերուն տակի գետիններուն տարբերութենէն պատճառի:

Պ. տ'Աբադի միայն ճանապարհորդ մը չէ, հապա նաեւ այլ եւ եռանդոտ քարոզիչ, որուն հոգին կու տայ ան վայրենի բարբարոսներ որ բարբարոսու-

* Մէկ լիտրը 175 դրամէն քիչ մը աւելի է:

թեան մէջ ինկած պղնձերուն՝ քրիստոնէական եւ ուղղափառ քաղաքականութեան բարեբը կ'ուզէ հաստատել: Ասոր անունը մեծ պարծանօք ու փառաւորութեամբ Պ. Եւգինէոս Պօրէին անունը կ'ընկերանայ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՏԻՒԶԵԱՆ ՅԱԿՈԲ ՉԵԼԵՊԻՈՅՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԷՆ Դեկտեմբերի 15ին սապէս կը գրեն: "Անցեալ 10ին անհնարին, նախատող Եպիսկոպոսարանը Յիսուս Փրկիչ մայր եկեղեցին մեծ հանդիսով անմահ յիշատակօք պաշտօն Տիւզեանց մեծապատիւ Յակոբ Չէլէպիին հոգւոյն համար հոգեհանգստեան պաշտօն պատարագը կատարեց: Ազգ մեծ աշխարհի առաւօտուն պաշտաման բոլոր ազգին մեծամեծները եւ ռամիկին մեծապատիւ Չէլէպիները ներկայ էին: Եկեղեցւոյն մէջ հոյակապ գերեզման մը կանգնուած էր, որ առ հասարակ ամենուն միայնութեանը նայելով աս եկեղեցական պաշտաման աւելի աշխուժ մը տալուն ու հաւատացեալ սիրտը աւելի եւս եռանդի շարժելուն համար՝ աս թեթեւցը հանդիսաւոր առաջարկութիւնը կը բերէին:

Այս եկեղեցւոյն մէջտեղը չորս սանդղաներով քառակուսի բարձրաւանդակ մը դրուած էր, աս քառակուսւոյն չորս անկիւնը մէյ մէկ բարձր պատուանդաններ կային, որոնց վրայ գեղեցիկ անօթներու մէջ օդի կը փռուէր: Բարձրաւանդակին վրայ մէկալ չորս պատուանդաններուն մէջտեղը մեծ բարձր քառակուսի պատուանդան մ'ալ կար, զոր որ չորս կողմնէ աղէ լուսաւորեալ կը պատէին, որոնց մէջի 24 ծաղկէ պսակները մեծ շուք կու տային: Ասոր վրայ հին ձեւով չորս անկիւնները սիւներով կամարաձեւ շիրիմ մը կամ դամբան մը ձեւացուած էր, որուն ամէն մէկ ճակատը ոսկեւոյ խորհրդաւոր նկարներ քաշուած էին: Ա. ճակատը մէկ կողմէ գրով հասանելու գործերին վրայ, ուսկից որ նոր գրամներ կը թափէին, փարամարդ Ազգին ձեռքը պսակով նստած էր. տակը գինակը սպասոր պատանի մը՝ թեւը արդարներ ամբողջն վրայ դրած, ուրին տակն ալ ապեծ մը կու լոյ, ու ասանկ գրուած էր. "Իր ոչ կամէր մոխիրը, զի ոչ էին,: Բ. ճակատը բարեկիրթ ազգային հանգուցելոյն բարեկարգութեան ու աղքատասիրութեան յիշատակը՝ օգտածութեան Ազգին նստած որբերուն ու աղքատներուն առատ ողորմութիւն կը բաշխէր, ու տակը պայծառ գրուած էր. "Ողորմեաց եւ ետ աղքատաց, արդարութիւն սորա մնայ յաւիտեան,: Սոր մէկալ կողմը խոստովանութեան ու ժողովրդականութեան Ազգին կը նստէր, ու տակը աս խօսքը կը կարդացուէր. "Խոստովանութիւն յեր ճանապարհաց զօրք, եւ ի գլուխ հզօրաց յաւիտեան,: Գ. ճակատը Ազգին ձեռքը ձեռացած էր՝ ձեռքը խաչ ու սիկի, ու քովը յասայ խաղալիք, որուն համար աս գեղեցիկ խօսքը գրուած էր. "Զի ընկեցան կառաքեցի, զհաւատոն պահեցի,: Ասոր գինովը խորհրդական մէյ մը զուէրձեւր չորս գլին առած կը սիրէր: Դ. ճակատը նկարուած էր Արդարութիւնը՝ մէկ ձեռքը կշիռ ու մէկալ ձեռքը սուր. ասոր գինովը նկարուած էր Առողջութիւնը՝ աեծ մը վրայ նստած, որուն տակը աս խօսքը կար. "Արդարութիւն արդոց եկեղեցի Տեառն,: Երկու ճակատներուն վերը մէյմէկը Թագով զարդարուած նշաններ դրուած էին. իսկ մէկալ երկու ճակատներուն վրան՝ Դրուն Լուսանցը, Հանգուցելոյն անունը նշանը կ'երեւայր: — Աս գերեզմանին վրայ ուրիշ աւելի բարձր շէնք մը կար, որուն չորս կողմը չորս սպասաւոր աղայ կեցած էին, ձեռքերնին կախուած գրասանդներուն (ջահանդակներու) ծայրերը բռնած. իսկ մնացած չորս անկիւններուն վրայ եւս ի գրածները կային:

Մէկ անկեան վրայ աս խօսքը գրուած էր.

ՅԱԿՈԲ ՏԻՒԶԵԱՆ
ԻՇԽԱՆԱՊԵՏ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ
ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՀԱՆՃԱՐԵՂ
ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԳԱՑԵԱԼ
ԵՒ ՊԱՐԾԱՆՔ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ
ՇԻՋԱՆԻ ՏԱՐԱԺԱՄ
Ի ՍՈՒԳ ԵՒ Ի ՏԽՐՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԻՆ

Ասոր դիմացը աս խօսքը կը կարդացուէր.

Ի ՆՇԽԱՐ
ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՊԱՇՏԱՄԱՆ
ԶԿԵՐՄ ԱՐՏԱՍՈՒՍ ՄԵՐ
ԽԱՌՆԵԱԼ
ՄԱՏՈՒՑԱՆԵՄՔ
ԱԹԱԺԻ ԱԹՈՌՈՅ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆԻՆ
ԶԱՒԵԱՆԴ ՄԱՂԹԱՆԱՑ

Մէկալ անկեան վրայ աս տաղաչափը գրուած էր.

ԱՆԳՈՒԹ ՄԱՆԳԱՂԻՆ
ՍՈՒՐՈՅ ՈՂՋԱԿԵԶ
ԸԶՏՈՒՆ ԹՈՐԳՈՄԱՑ
ԼԸՔԵԼ ՈՂԵԿԵԶ
ՍԼԱՑԵԱԼ ԸՆԴ ԵԹԵՐ
ՅԱՆՄԱՀԻՑ ԿԱՅԱՆ
ԶԱՃԻՒՆ ՍՍԿԵՐԱՅՆ
ԱՐՏԱՍՈՒՔ ԹՈՂԱՆ

Ասոր դիմացն ալ հետեւ տաղաչափը կար.

ՈՀ ՍԱՐՍԱՓ ՄԱՀՈՒ
ԶԻԱՐԴ ՇԱՆԹԱՀԱՐ
ԸՆԿԵՐԿԵԱԼ ԶԱՆԻՒՆ
Ի ՍՈՅՆ ԴՈՒՌ ԽԱՒԱՐ
ՕՆ ՆԿՈՒՆ ԼԻՑԻՆ
ԼՈՒՐՋ ԴՍՏԵՐՔ ԵՐԳՈՑ
ՏԻՒԶԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆ
ԼԱՑՑԷ Ի ԽՈՐՈՑ

Աս ուժանկիւնի շինուածքին վրայ ալ կէս սիւն մը դրուած էր, որուն վրայ մահուան ձեռքը՝ մաշ կը կենար: Բոլոր շինուածքը որուն բարձրութիւնը տասնումէկ ճարտարապետական կանգուն էր, անթիւ մոմեղէններով ու ծաղկեներով գեղեցիկ լուսաւորած ու զարդարուած էր,:

Աս սորաքրութիւնն ընալը՝ պամպարանին գեղեցկութիւնն ու հանդիսին վայելչութիւնը համառօտ մը խնդրելու համար, վասն զի անկեցերէ թէ "Ինչ խօսքով ըսելու համար, ամէն բան շքեղ ու վայելուչ էր, եւ թէ որ բոլորովին չէ նէ, գոնէ բառ մասին հանգուցելոյն մեծութեանն ու երախտիքութեանն համեմատ,: — Աւասիկ կը փայլէր որ մինչ ալ հոտեր բանի մը խօսք գնենք. բայց մէկ կողմանէ բնիկներուս անբաւականութիւնը, մէկալ կողմանէ ալ մեծապատիւ հանգուցելոյն շնորհաց առաքինութիւններուն այդէն ամենուն յայտնի ըլլալը՝ զմեզ լռել կը սորվեն: Թող մեր տեղը խօսին աղքատներուն ու տառապեալներուն աչքն ու կոծը, թող խօսին որբերուն ու այրիներուն լացն ու հառաչանքը, թող խօսին ամէն ազգին բարիքը բաշխողներուն ներքին թախծալութիւնն ու սուգը: Իր բարութեանը սրտալից ապրիքները, իր առաքինութիւններուն աստանկ անկողմնակալ գովեստը ունեցողը՝ ամենեւին ներբողի կարօտութիւն չունի: Մենք ներսէն միջի որ թէ ազգին եւ թէ մեր ներքին յուսակցութեան սա փոքրիկ նուէրն ալ մատուցանենք:

Յուժեա զաւ, Տիրոջամ, աղէ հանդերձեն
[illegible]
Այս մեկնեցաւ քո սրտի եւ պարծանք.
[illegible]
Մեզ նոր Վասպուրական էր եւ գեր փարթամ,
որ դիւրին [illegible]
Մեծներ հանդարտ առ քո սրբութիւնէն
ամենայն ի վերուստ:
Եւ հոս ի դրախտէն յղեալ առ հայր էր
[illegible]
Զիւր պատրաստ կեր, [illegible]
[illegible]
Ով [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ՅԱԿՈԲԱՅ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

☞ Մեր երկրին լուրերէն կ'իմանանք որ Ալճէրիայի պատերազմին մէջ վերջին առաջնորդ ներսէսեան Գաղղիացւոց անձնատուր եղեր է: Դեկտեմբերի 29ին առաւօտուն Աբտուլ Գատէր [illegible] հասեր է: Ասոր մանր պարագաները գալ թուով կը ծանուցանենք:

ՎԻԷՆՆԱ. ՊԱՇՏՊԱՆ Յ. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔԸ